

DE HERPETOFAUNA VAN KALDENBROEK EN SIEBERSBEEK

VERGANE GLORIE VAN EEN LEEFGEBIED VAN DE BOOMKIKKER

H.W.G. Heijligers, Stichting Natuurprojectenbureau 'De Lierlele', Godswederderstraat 2, 6041 GH Roermond

Het landschappelijk fraaie beekdal van de Siebersbeek kan in de toekomst met het Kaldenbroek uitgroeien tot een aaneengesloten natuurgebied van de Stichting het Limburgs Landschap. Samen met het noordelijk gelegen natuurreservaat het Schuitwater van Staatsbosbeheer ontstaat zo een groot aaneengesloten gebied van beekdalen, Maasuitwaarden, oude Maasmeanders en hoger gelegen heiden zoals de Tienrayse en Swolgender Heide. Het bosgebied Houthuizerheide kan hierbij een belangrijke ecologische rol vervullen tussen het Kaldenbroek en het Schuitwater. Het Kaldenbroek was tot de jaren tachtig van de vorige eeuw bekend als leefgebied van de Boomkikker (*Hyla arborea*). Hoe is het nu gesteld met de herpetologische waarden van de Siebersbeek en het Kaldenbroek?

GEBIEDSOMSCHRIJVING

Het Kaldenbroek en de Siebersbeek liggen aan de westzijde van de Maas tussen de dorpen Lottum en Grubbenvorst. Het Kaldenbroek is een verlande Maasarm met elzen- en berkenbroekbos, aangeplante populierenbossen en vochtige graslanden. Op de hogere gronden liggen naald- en loofbossen. Door het Kaldenbroek stromen twee beken: de Lottumer Molenbeek en de Broekloop. De Siebersbeek voert water af van het nabijgelegen natuurreservaat het Schuitwater en mondt samen met

de Lottumse Molenbeek ten zuiden van Lottum uit in de Maas. In dit beekdal, dat sinds 2000 in beheer is bij het Stichting het Limburgs Landschap, vindt jaarrondbegrazing plaats met Galloy's (VAN DEN HERIK, 2000). In beide gebieden liggen een aantal poelen en wateren die door amfibieën als voortplantingswater gebruikt kunnen worden (figuur 1). Deze poelen zijn merendeels aangelegd in de laatste vijftien jaar of in deze periode opgeschoond. Het dal van de Siebersbeek (figuur 2) maakt onderdeel uit van het plan Maascorridor, een samenwerkingverband tussen de Staatsbosbe-

heer, Stichting het Limburgs Landschap, Wereld Natuur Fonds en de Gemeenten Arcen & Velden, Gemeente Horst aan de Maas, Gemeente Venlo en Gemeente Maasbree om te komen tot een veilig, toeristisch aantrekkelijk en ecologisch waardevol rivierlandschap tussen Broekhuizen en Belfeld (VAN DEN HERIK & VERKAART, 2000). De Stichting het Limburgs Landschap heeft ruim 110 ha in bezit en is sinds 1986 bezig met het verwerven van gronden waarbij vooral de natte en vochtige biotopen in de Maasmeander de aandacht hebben. In de jaren zeventig van de vorige eeuw kon de realisering van een grootschalig complex met recreatiewoningen in dit gebied voorkomen worden (STAAL & OVAA, 2001).

METHODE

In het Kaldenbroek en het dal van de Siebersbeek is in 2002 door de Stichting Natuurprojectenbureau 'De Lierlele' een gebiedsdekkende inventarisatie uitgevoerd naar amfibieën, libellen en vleermuizen in opdracht van de Stichting het Limburgs Landschap. Bij de inventarisatie naar amfibieën is onder andere gebruik gemaakt van schepnetten en fuiken (HEIJLIGERS, 2003). Verder is voor het overzicht in dit artikel gebruik gemaakt van het waarnemingenbestand van de Herpetologische Studiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Dit bestand bevat in totaal 93 herpetofauna-waarnemingen uit de periode 1981 tot en met 2001. De situatie van vóór 1980 wordt beschreven aan de hand van bestaande literatuur.

SOORTEN

Van het Kaldenbroek zijn in totaal acht soorten amfibieën bekend: de Boomkikker, de Alpenwatersalamander (*Triturus alpestris*), de Kleine watersalamander (*Triturus vulgaris*), de Heikikker (*Rana arvalis*), de Bruine kikker (*Rana temporaria*), de Poelkikker (*Rana lessonae*), de Middelste groene kikker (*Rana klepton esculenta*), en de Gewone pad (*Bufo bufo*) en één reptielensoort: de Le-

FIGUUR 1
Eén van de nieuw
aangelegde poelen in
Siebersbeek (foto: H.W.G.
Heijligers).

FIGUUR 2
Het beekdal Siebersbeek
(foto: H.W.G. Heijligers).

vendbarende hagedis (*Zootoca vivipara*). Van het beekdal Siebersbeek zijn vier soorten amfibieën bekend: de Kleine watersalamander, de Bruine kikker, de Middelste groene kikker en de Gewone pad (tabel I).

DE HERPETOFAUNA VOOR 1980

In het waarnemingenbestand van het Natuurhistorisch Genootschap zijn geen waarnemingen opgenomen van de periode vóór 1980. Uit literatuur is te achterhalen dat in de jaren voor 1980 de volgende amfibieën voorkwamen in het Kaldenbroek: de Boomkikker, de Gewone pad, niet tot op soortniveau gedetermineerde groene kikkers (*Rana esculenta* synklepton), de Bruine kikker, en de Heikikker. Het enige reptiel dat werd aangetroffen is de Levendbarende hagedis (KEIJ, 1972; WERKGROEP KALDENBROEK, 1977; VAN DEN MUNCKHOF, 1980b) (tabel I). In het onderzoeksrapport uit 1977 wordt de Boomkikker niet aangetroffen, wel wordt op een tweetal locaties de voor het Kaldenbroek zeker niet algemene Heikikker gevonden (WERKGROEP KALDENBROEK, 1977). In deze studie heeft geen specifiek onderzoek plaatsgevonden naar de herpetofauna en wat betreft de Boomkikker wordt verwezen naar KEIJ (1972). De Levendbarende hagedis werd diverse malen aangetroffen in het Kaldenbroek, vooral op de hoge, zandige delen (KEIJ, 1972). Ook nu nog komt de Levendbarende hagedis alleen voor op de hoge delen van het gebied, voornamelijk langs de spoorlijn Venlo-Nijmegen, onder andere bij het voormalige stationsterrein Lottum-Grubbenvorst.

Voor het gebied Siebersbeek kan uit die periode alleen de Bruine kikker worden vermeld (VAN DEN MUNCKHOF, 1980b) (tabel I). Het is duidelijk dat in beide gebieden geen systematisch onderzoek heeft plaatsgevonden naar de verspreiding van de herpetofauna en opvallend genoeg is er slechts één waarneming bekend van een salamander uit het

Kaldenbroek, een niet nader gedetermineerde onvolwassen watersalamander uit 1977 (VAN DEN MUNCKHOF, 1980a).

DE HERPETOFAUNA 1980 - 1990

Tijdens een inventarisatie in de jaren 1985-1988 zijn een aantal wateren in het Maasdal van Noord-Limburg bemonsterd op het voorkomen van amfibieën. De volgende soorten werden tijdens dit onderzoek in het Kaldenbroek aangetroffen: Alpenwatersalamander, Kleine watersalamander, Gewone pad, Bruine kikker en de groene kikker. In dit veldonderzoek werden de Boomkikker maar ook de Heikikker niet vastgesteld (CROMBAGHS *et al.*, 1989). Uit het waarnemingenbestand van het Natuurhistorisch Genootschap zijn verder bekend: Middelste groene kikker, Levendbarende hagedis, Heikikker (één waarneming uit 1989) en twee waarnemingen van de Boomkikker uit 1982 en 1983. Van het gebied

Siebersbeek zijn uit de jaren tachtig slechts twee soorten bekend: de Kleine watersalamander en de Gewone pad (tabel I).

DE HERPETOFAUNA NA 1990

In tabel I wordt aangegeven welke soorten er na 1990 in het Kaldenbroek en de Siebersbeek zijn aangetroffen.

In 2002 is heeft de Stichting Natuurprojectenbureau 'De Lierlei' in opdracht van Stichting het Limburgs Landschap een uitgebreid onderzoek uitgevoerd naar de presentie van amfibieën in de wateren in en rond het Kaldenbroek en de Siebersbeek. Tijdens deze inventarisatie is naast de al vermelde soorten voor het eerst ook de Poelkikker aangetoond (tabel I). De Alpenwatersalamander, de Boomkikker en de Heikikker werden tijdens dit onderzoek niet waargenomen (HEIJLIGERS, 2003).

BOOMKIKKER

Volgens oudere omwonenden komt de Boomkikker al 'zeer lang' voor in het Kaldenbroek (VERGOOSSEN, 1991; 1992). In 1972 zijn in het noordelijk deel van Kaldenbroek nog 20 tot 30 exemplaren van de Boomkikker gezien. In de periode 1973 tot 1975 wordt gesproken van vijf tot tien exemplaren op braamstruwelen. De vindplaats destijds was gelegen in een kleinschalig landschap van weilanden met brede houtwallen en sloten. Bij Het Zoor, het broekbos zuidelijk van kasteel Kaldenbroek, werden enkele dieren waargenomen in een verruigd weiland met bramen (VERGOOSSEN, 1991). Na 1975 zijn er geen betrouwbare meldingen over de aantallen Boomkikkers in het Kaldenbroek meer

TABEL I
De aangetroffen soorten (*) in Kaldenbroek en Siebersbeek in de verschillende tijdsperiodes.

KALDENBROEK		<1980	1980-1990	1990-2001	2002
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam				
Boomkikker	<i>Hyla arborea</i>	•	•		
watersalamander (niet ged.)	<i>Triturus spec.</i>	•			
Alpenwatersalamander	<i>Triturus alpestris</i>		•		
Kleine watersalamander	<i>Triturus vulgaris</i>		•	•	•
Heikikker	<i>Rana arvalis</i>	•	•		
Bruine kikker	<i>Rana temporaria</i>	•	•	•	•
Poelkikker	<i>Rana lessonae</i>				•
Middelste groene kikker	<i>Rana klepton esculenta</i>		•	•	•
groene kikker groep	<i>Rana esculenta</i> synklepton	•	•	•	•
Gewone pad	<i>Bufo bufo</i>	•	•	•	•
Levendbarende hagedis	<i>Zootoca vivipara</i>		•	•	
Aantal waarnemingen			48	40	86
SIEBERSBEEK		<1980	1980-1990	1990-2001	2002
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam				
Kleine watersalamander	<i>Triturus vulgaris</i>		•		•
Bruine kikker	<i>Rana temporaria</i>	•			•
Middelste groene kikker	<i>Rana klepton esculenta</i>			•	•
groene kikker groep	<i>Rana esculenta</i> synklepton			•	•
Gewone pad	<i>Bufo bufo</i>		•		•
Aantal waarnemingen			2	3	47

FIGUUR 3
Voormalig grasland
waarvan in 1999 de
bovenlaag is verwijderd. Op
enkele plekken zijn
ondiepe waterplassen
ontstaan en vormen nu
voor de Poelkikker (*Rana
lessonae*) een nieuw
leefgebied (foto: H.W.G.
Heijligers).

binnengekomen. In de beschikbare literatuur wordt vaak verwezen naar KEIJ (1972) en naar persoonlijke mededelingen van A. Vaassen, P. van den Kronenberg en T. Paulussen (CROMBAGHS *et al.*, 1989, VERGOOSSEN 1991). Tot 1982 en mogelijk tot 1984 zijn bij het Kaldenbroek nog waarnemingen van de Boomkikker gedaan (VERGOOSSEN, 1991). Navraag bij P. van den Kronenberg leert dat hij roepende dieren heeft geconstateerd tot aan het eind van de tachtiger jaren, mogelijk zelfs tot 1990. Helaas ontbreken exacte jaartallen en ook kon niet duidelijk worden aangeven of er jaren waren dat geen dieren werden gehoord.

Ook in de jaren 1989, 2000 en 2001 is het gebied regelmatig bezocht, onder andere door P. van den Munckhof en B. Crombaghs. Er zijn toen geen Boomkikkers aangetroffen.

In de zeventiger en in het begin van de tachtiger jaren van de vorige eeuw is bewust gekozen om niet te publiceren over de Boomkikker uit angst voor belangstelling en wegvangst. De getroffen maatregelen, namelijk de aanleg van poelen vanaf eind jaren tachtig, hebben niet kunnen zorgen voor een herstel van de boomkikkerpopulatie.

Waarschijnlijk is de Boomkikker eind tachtiger of begin negentiger jaren definitief uitgestorven.

CONCLUSIE

Na de inventarisatie van 2002 is een duidelijk beeld ontstaan van de aanwezige amfibieën in het gebied Siebersbeek (tabel 1). Met slechts vier soorten kan worden gesteld dat het gebied niet rijk is aan amfibieën. Het biotoop lijkt echter geschikt voor meer soorten, zoals de Kamsalamander, de Alpenwatersalamander en de Meerkikker. De herpetologische toekomst van dit nieuwe natuurgebied ligt nog open, alhoewel uit de omgeving geen spectaculaire immigratie van nieuwe soorten mag worden ver-

wacht. De Alpenwatersalamander komt aan de westzijde van de Maas in Noord-Limburg slechts op een enkele plek voor en kan voor deze regio beschouwd worden als een bedreigde soort (CROMBAGHS *et al.*, 1989). In het Kaldenbroek, de enige plek in de streek waar deze soort voorkomt, is ze in 2002 niet meer aangetroffen (HEIJLIGERS, 2003).

Duidelijk is dat het Kaldenbroek in de laatste 25 jaar heeft ingeboet aan herpetologische kwaliteit. Driesoorten zijn tijdens het onderzoek van 2002 niet meer in het Kaldenbroek aangetroffen: de Alpenwatersalamander, de Heikikker en de Boomkikker, waarbij mag worden aangenomen dat de Boomkikker inmiddels is uitgestorven. De Alpenwatersalamander en de Heikikker zijn waarschijnlijk nooit met grote aantallen vertegenwoordigd geweest. De eerstgenoemde kan evenwel goed overleven in natte broekbossen; mogelijk is deze soort nog steeds aanwezig in het Kaldenbroek. De laatste waarneming van de Heikikker in 1988 doet vermoeden dat ook deze soort definitief uit het gebied is verdwenen. De Poelkikker is nieuw voor het Kaldenbroek. Hierbij dient te worden vermeld dat deze kikker slechts van één locatie bekend is en daarom voor dit gebied als zeer kwetsbaar beschouwd dient te worden. De Poelkikker is aangetroffen in een terreingedeelte waar in 1999 de toplaag van een voormalig grasland is verwijderd en nu een laagte is ontstaan met enkele ondiepe plassen (figuur 3). Mocht ook deze nieuwe soort voor het Kaldenbroek verloren gaan, dan resten alleen nog algemene herpetofauna-soorten.

DANKWOORD

De auteur dankt de Stichting het Limburgs Landschap voor de opdracht tot het uitvoeren van het inventarisatieproject in 2002. Verder een woord van dank aan Jos Hoogveld, Bart Reintjes en Willem Vergoossen voor het beschikbaar stellen van literatuur en Jan Hermans voor het kritisch door-nemen van het conceptartikel.

SUMMARY

HERPETOFAUNA OF THE KALDENBROEK AREA AND SIEBERSBEEK BROOK

The Kaldenbroek area and the valley of the Siebersbeek brook are conservation areas in the north of the province of Limburg, between the villages of Lottum and Grubbenvorst. Kaldenbroek is a former bed of the river Meuse and consists of wet grassland and marshy forest. The Siebersbeek brook drains the nearby Schuitwater nature reserve and its valley consists mostly of grassland. The Siebersbeek brook and the Molenbeek brook at Kaldenbroek both discharge into the river Meuse. The article reviews the amphibians and reptiles recorded at these areas over the past 25 years. Eight amphibians and one reptile species were found at Kaldenbroek, while four amphibian species have been found at Siebersbeek. The Common tree frog was present here until the late 1980s. An amphibian survey in 2002 failed to find the Common tree frog (*Hyla arborea*), Alpine newt (*Triturus alpestris*) or Moorfrog (*Rana arvalis*). One new species was found, viz., Pool frog, which was discovered in a pool restored in 1999.

LITERATUUR

- CROMBAGHS, B.H.J.M., P.A.J. FRIGGE, A.J.W. LENDERS & J.C. BUYS, 1989. Akteplan Amfibieën. Maasdal Noord-Limburg. Ministerie van Landbouw en Visserij, consultantschap Natuur, Milieu en Faunabeheer/Herpetologische Studiegroep Limburg, Roermond.
- HEIJLIGERS H.W.G., 2003. Kaldenbroek en Siebersbeek. Inventarisatie-gegevens 2002. Stichting Natuurprojectenbureau 'De Lierelei', Roermond.
- HERIK, VAN DEN K., 2000. Nieuw natuurgebied Siebersbeek. Limburgs Landschap 2000 (4): 14-16.
- HERIK, VAN DEN K. & V.O.F. VERKAART, 2000. Maascomridor. Een integrale visie op de Maas van Belfeld tot Broekhuizen. Stadsgewest Venlo, Venlo.
- KEIJ, P.G., 1972. Kaldenbroek: Katholieke Jeugdorganisatie voor Natuurstudie, afdeling Grubbenvorst 'Meander', Leersum.
- MUNCKHOF VAN DEN P., 1980a. Enkele waarnemingen van watersalamanders uit Noord- en Midden-Limburg. Natuurhistorisch Maandblad 69 (5): 93-100.
- MUNCKHOF VAN DEN P., 1980b. Gegevens over de verspreiding van Bufonidae en Ranidae in Noord- en Midden-Limburg. Natuurhistorisch Maandblad 69 (10): 197-199.
- STAAL, E. & A. OVAA (RED), 2001. Siebersbeek en Kaldenbroek. Uit en thuis boek van het Limburgs Landschap. Stichting het Limburgs Landschap, Arcen.
- VERGOOSSEN, W.G., 1991. De boomkikker in Limburg, verleden, heden en toekomst. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht.
- VERGOOSSEN, W.G., 1992. Boomkikker. In: Van der Coelen, J.E.M. (red.). Verspreiding en ecologie van amfibieën en reptielen in Limburg. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg/Stichting RAVON, Maastricht/Nijmegen: 147-159.
- WERKGROEP KALDENBROEK, 1977. Milieu-inventarisatie Kaldenbroek (1977). Meander/Ortolaan, Grubbenvorst/Lottum.